13/26 ԱՊՐԻԼ 1904

Ա. ՏԱՐԻ. — ԹԻՒ 43

ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բաժանորդագին՝ 10 ֆր. տարեկան

Հասցէ՝
Réd. du jour. „VERADZNOUTIOUN“.-Roustchouk
Ред. на в. „ВЕРАДЗНУТЮНЪ“. — Русе

ԳԱՂԱՓԱՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

I.

Ժողովրդային բոլոր խաւերում սովորաբար շատ ընդհանրացած է հետեւեալ իմաստալից խօսքը, թէ՝ «վերջ ի վերջոյ ճշմարտութիւնը, արդարութիւնը պիտի յաղթանակէ»։

Կան ճշմարտութիւններ, որոնք որքան մեծ են, որքան հակայ ու դժուարըմբռնելի, հետեւապէս և այնքան ուշանում է նրանց յաղթանակը։

Ի՞նչ է այդ ճշմարտութիւնը։ — Հանրային բարեկեցութեան գաղափարն է, որ դարերից ի վեր յեղյեղւում է, աղմկւում, մարդկութեան ամենամեծ մտածողների միտքը զբաղեցնում, բայց դեռ չի յաղթանակել, դեռ թագաւորում է անարդարութիւնը։

Ազգերի և ընդհանուր մարդկութեան պատմութիւնը ուսումնասիրողի աչքի առաջ արձանացող իրականութիւնը — կարմիր գիծը — որ մարդկային կենցաղի զանազան ժամանակաշրջանը միմեանց օղակելով՝ շղթայաձև հասցրել է ներկայ շրջանին, անհամար փաստերով համոզում է ներկայիս պատմութեան օղակը կազմող նոր սերնդին, թէ՝ ի վաղուց անտի մարդկային հասարակութեան մէջ գոյութիւն է ունեցել անարդարութիւնը. ապացուցանում է որ գոյութիւն է ունեցել ու կայ երկու դասակարգ։

Մարդկութեան մէկ հոծ մասը եղել է արդիւնաբերող, արտադրող, միւս մասը՝ վայելող. մէկ մասը թշուառութեան ու խեղճութեան մէջ տառապող, միւս մասը զւարճութեան ու շռայլութեան մէջ լողացող. մէկ մասը աշխատող, բայց աղքատ, միւս մասը՝ ծոյլ, բայց ձրիակեր. մէկ մասը հազարաւորների, հարիւր հազարաւորների աշխատանքի արդիւնքը բռնի յափշտակելով իր սերունդներով ապահովուած, միւս հարիւր հազարաւորները՝ աշխատող, արդիւնաբերող, բայց անապահով, կարօտ՝ թշուառութեան ու զրկանքների ենթակայ. մէկը տիրող, միւսը տիրապետուող, մէկը սեպհականատէր, հարիւր հազարաւորները՝ սեպհականազուրկ, աստանդական, թափառաշրջիկ՝ անողոք կեանքի բեռան տակ ճնշուած, հիւծուած՝ մահը կեանքից գերադասողներ։ Մի խօսքով թոյլերը ուժեղներին կերակրելու համար՝ տիրողների կողմից հաստատուած անարդարօրէնքների տրամադրութեամբ՝ պարտաւոր անմռունչ տանելու ստրկութեան ծանր լուծը, գոհ մնալու իրենց վիճակից և չբողոքելու տիրող կարգերի դէմ, և, հակառակ պարագայում, եթէ յանդգնեն բողոքել, տիրող իշխանութիւնը օրէնքից ոյժ առնելով՝ որպէս օրինազանցների՝ մտրակի, սրի հարուածներով կամ բանտի, աքսորի ու կախաղանի սպառնալիքով կը հնազանդեցնէ։

Անարդարութիւն գործողներ են եղել հին դարերի իշխողները, անարդարութեան զոհերն են եղել անցեալ դարերի թոյլերը։

Ուժեղ մարդը՝ թոյլ մարդի գազան, տկար մարդը՝ մարդ գազանի կերակուր. այս քստմնելի տեսարանն է ներկայացնում հայելին պատմութեան, նոյն անարդարութեան շարունակութիւնն է՝ վիճակը մարդկութեան։

Պատմագիրները անցեալ դարերի՝ անցած գնացած, ապրած, մեռած ու թաղուած մարդկութեան ցաւատանջ պատմութիւնը նկարագրելիս՝ տալիս են ժամանակակից մտածողների անուններ, մտածողներ, որոնք, մարդկային կենցաղի, ընկերական յարաբերութիւնների մէջ բարեփոխութիւններ ներմուծելու, տանջւողների վիճակը կարելի եղածին չափ բարելաւելու համար, քաղաքական օրէնքներ են գծել և կիրառութեան մէջ դրել։ Ոմանք էլ մտածողներից բարոյախօսութիւնն են միջոց ընտրել։ Նրանք ժամանակի տգիտութենից, խաւարից առաջացած և ընդհանրացած նախապաշարումներից օգտւելով՝ կամ դևերի, դժոխքի սարսափով են ուզել սանձահարել մարդ գազաններին, կամ արքայութեան խոստումներով կակղացնել, ի գութ շարժել ուժեղների, ունեւորների սիրտը՝ իրենց ճոխ սեղանների փշրանքներից մաս-բաժին հանելու աղքատներաի համար, այն աղքատների, որոնք նոյն իսկ ունեւորների թշուառ զոհերն են։

Հին դարերի օրէնսդիրները՝ Կոնֆիւկիոս, Մովսէս, Արիստոտէլ, Սոկրատէս, Յիսուս, Մուհամէտ և այլք, զերծ չէին ժամանակի նախապաշարումներից, տիրող կարգերի ժամանակի, միջավայրի և շրջապատողների ազդեցութիւնից, դրա համար էլ իրենց առաջադրած օրէնքները, իրենց բարոյախօսութիւնները մասամբ ապարդիւն անցան, ընկերական յարաբերութիւնների մէջ արմատական փոփոխութիւններ մտցնելուց հեռու մնացին։ Դրանց գործերը, որոնք յաջորդ սերունդների օրէնքների հիմքն են կազմել, որոնք նոր օրէնսդիրների ձեռքին ծառայել են որպէս աղբիւր ընկերական յարաբերութիւնների բարեշրջման, իրենց բովանդակութեամբ ուրիշ բան չեն ներկայացնում, բայց եթէ հակասութեան քաոս. և աշխարհի մեծ օրէնսդիրները, րեֆորմիստները և բարոյագէտները իրենց նախորդների ազդեցութիւնը կրելով ամեն դարու մէջ՝ գրել են այնպիսի օրէնքներ, որ միշտ տկարը մնայ իր ստրկութեան մէջը, ուժեղը ունենայ իշխելու, տիրելու բացառիկ իրաւունքներ։ «Տո՛ւր կայսրին՝ կայսրին եւ Աստուծոյն Աստուծոյ». ահա դասակարգային գոյութեան հիմքը կազմող օրէնքը, որ պարտաւորիչ դարձրեց քրիստոնէութիւնը։ «Ծառանե՛ր, հնազանդ եղէ՛ք ձեր տէրերին». ահա ստրկութեան անհրաժեշտութեան հրամանը. իսկ «դուք եղբայրներ էք» կամ «եթէ կարող էք ազատ լինել, այն ընտրեցէք» հակասութիւններ են, որոնք ոչ մի կերպով չեն հաշտւել առաջիններին և ոչ իսկ իշխողների շահերի հետ։

Արիստոտէլը դասակարգերի գոյութիւնը անհրաժեշտ էր համարում, հիմնւելով բնութեան օրէնքների վրայ և սահմանում՝ ուժեղի տկարի վրայ իշխելու իրաւունք ունենալը։

Գրեթէ նոյն վարդապետութիւնը, նոյն պայմանը ընդունել է դարուս ամենամեծ մտածող Հերբերտ Սպէնսերը — անգլիացի նշանաւոր ընկերաբան գիտնականը։

Աննշան բացառութեամբ այս վարդապետութիւնը մեծ մարդկանց, նշանաւոր և աննշան ընկերաբանների դաւանանքի յենակէտը, միջուկը կամ առանցքն է կազմել, որի վրայ հիմնել են ընկերական օրէնքների անիւի շառաւիղները մինչև մեր օրերը, առանց ուշադրութիւն դարձնելու չարչարւող մարդկութեան աղաղակներին...։

Սակայն անցնող դարում ծնւեցաւ մէկը, որ մարդկային ընկերութեան թշուառութեան պատճառները իր խորին ուսումնասիրութեան առարկան դարձրեց, գիտնականօրէն խուզարկեց ընկերական յարաբերութեան օրէնքները, բազմակողմանի քննեց, ջախջախիչ փաստերով հաստատեց նրանց վնասակարութիւնը, հէնց որոնցից առաջացել է երկու ծայրայեղութիւն. մաթեմատիկական ճշտութեամբ երևան հանեց կապիտալի զարգացման, կենտրոնացման պայմանները, ճշդեց և արդիւնաբերող՝ բայց շահագործւող պրոլետարիատի դերը և, հակառակ ընդունւած կարգերի, օրէնքների՝ մատը դրեց ուղղակի մարդկային թշուառութիւնը սաստկացնող ցաւի, վէրքի վրայ, և այդ դարաւոր ցաւը բուժելու, թշուառութեան պատճառները վերացնելու համար առաջարկեց նրա իսկական դարմանը, այն է՝ հողը, հանքերը, արդիւնաբերութեան գործիքները և այլն պատկանէ համայնքին, արդիւնաբերութիւնը՝ արտադրող աշխատաւորին. ուրիշ խօսքով, մարդկային ընկերութեան բարօրութեան, երջանկութեան հիմքը հաստատւի «մէկը ամենքի համար և ամենքը մէկի» պայմանաւորութեամբ. Ահա

մարդկային թշուառութիւնը վերացնելու փրկարար ուղին, որ մարդկութեան առաջ բացեց Սօցիալիզմի հայր՝ ինչպէս և մարդկութեան բարերար՝ Կարլ Մարքսը։ Եւ թէպէտ տիրող դասակարգերը յեղաշրջելու, նրանց ընթացքը փոխելու և փոքրամասնութեան հանգիստը վրդովելու յանդգնութեանը համար ինքը հալածուեց, բայց իր լուսաւոր, փրկարար գաղափարը, վարդապետութիւնը չը մեռաւ. իր Առաքեալները կամ իր գործը շարունակողները ծով ու ցամաք անցնելով՝ կենդանի խօսքով, գրչով, մամուլով տարածեցին գաղափարի աւետաւոր լոյսը աշխարհի բոլոր կողմերում, որի ստրճանական յաղթութիւններով ընդլայնում է իր հօրիզոնի սահմանները։

Ո՛րքան, գիտական սօցիալիզմի հայր Կարլ-Մարքսը, որ պրօլետարների դասակարգային շահերի պաշտպանութեան հարցը ձեւակերպեց և դրա ճնշուած մարդկութեան մեծամասնութեան առաջ կոչ արաւ, յանուն իրենց դասակարգային անբռնաբարելի շահերի, միանալ և յեղափոխական կարմիր դրօշը ծածանեցնել։ Բընականաբար իր ճնշուածների օգտին համար բարձրացրած կոչի արձագանքին չէր կարող խուլ ձեւանալ և հայութիւնը, որ քաղաքական և տնտեսական երկու միացած ծանր հարուածին ենթակայ՝ ամբողջովին մարմնացնում էր իր մէջ ցաւի սաստկութիւնը, և վերջապէս այն հայութիւնը, որ ամեն դարում ունեցել է գովելի քաղաքական հասունութիւն, աչքի ընկնող ընդունակութիւն՝ ժամանակակից շարժման օգտակարութիւնը ըմբռնելու և այն շարժման մէջ իր պատուաւոր տեղը բռնելու համար, մանաւանդ, որ ամենից գլխաւորն է, երբ իրեն չի պակասել ինչպէս և այս մեծ ու համամարդկային շարժման ժամանակ, գտնուեցան՝ կարող, խիզախ, անվեհեր և բառիս իմաստով պատրաստուած առաջնորդներ, առաքեալներ, որոնք հմտութեամբ ուսումնասիրելով հայկական կեանքի ցաւոտ խնդիրները, իրերին համապատասխան Հնչակեան Սոց. Կուս. Ծրագիրը հրապարակ դրին և հայ յեղափ. անկերպարան շարժումը մտցրին բնական ընթացքի մէջ, ընթացք, որ մինչև այդ ժամանակ անկարգ բնաւորութիւն էր կրում՝ անգիտակ իր շահերին, անգիտակ իր պահանջներին, անզէն ու անգլուխ, որ տառապում էր անծրագիր, առանց բնորոշելու իր ցաւերի պատճառները և առանց գիտնալու նրանց դարմանը։

Ի՞նչ էր այդ ծրագիրը և ի՞նչ է մեր ցաւերի դարմանը։

Դրա մասին յաջորդով։

Հ. Ա—եանց

«ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԸ»

Պետերբուրգում մի հիմնարկութիւն կայ. — „Ռուսական ժողովարան“։ Դա ռուս նացիոնալիստներին շաղկապող մի ոյժ է։ Այդտեղ է բազմում „Նովոյէ Վրեմիա“ թերթի քամելիոն հրատարակիչ Ալ. Սուվորին. այդտեղ են ոգեւորւում քննադատ Բուրենինը, հրապարակախօսներ Վ. Րօզանով, Ն. Էնգելհարտ, Վ. Կոմարով, Սիգմա (Սըրոմեատնիկով), բանաստեղծ Վ. Վելիչկօ և այլ «հայրենիքի նախանձախնդիր որդիներ ու պաշտպաններ»։ Այս պարոնների իղձն ու նպատակն է հալածել օտարազգիներին. և հալածում էլ են։ Բուրենինն յետ չի մնում Վելիչկօյից. Սուվորին արժէ տասը Կոմարով. ինչպէս ասում են. «բոլորը ընտրովի են»։ Այս շրջանում անվերջ մի նիւթ կայ հրապարակախօսութեան համար. աշխարհիս երեսին գոյութիւն չպիտի ունենան լեհ, հայ, ֆինն, հրէայ անունները։ Ծամւում, ծամծմւում են այդ անունները, ծեծւում, քարկոծւում։ Մենակ „աչքի փուշ“ օտարազգիները չեն, կան և ռուս լիբերալներ. վերջիններս էլ բաժին են տանում „հայրենասէր“ եղբայրներից։ Փոխադարձ գրոյց-պատասխաններ անպակաս են։ Ահա ինչ է գրում վերջերս հռչակաւոր Միխայլովսկին. «Տարիներ առաջ այսպէս էին խօսում Բուրենինի մասին.

Վազում է փողոցով մի շուն,
Անցնում է Բուրենին անդորր ու սիրուն.
Ամենայն դէպս նայի՛ր, ոստիկան,
Որ Բուրենին չխածնէ խեղճ շան։

Սակայն Բուրենինի ատամները ընկել են և նա միայն նողկանք է առաջացնում»։ Բայց յարգելի Միխայլովսկին շատ է սխալւում։ Այն Սուվորինն ու Բուրենինը, որոնք սպանեցին բանաստեղծ Նադսօնին, որոնք դեռ երէկ դատապարտւում էին որպէս Քիշնեւի ջարդի հեղինակներ, — այսօր էլ գործ են կատարում. նրանք թունաւորում են հասարակութեան միտքը տմարդի գաղափարներով ու առաջարկներով։ Փաստե՞ր. — Ահա՛ նրանք։

Կովկասում գոյութիւն ունի ռուս գաղթականներին օժանդակող ռուսական մի ընկերութիւն։ Շատ է կրկնւում թէ Կովկասը կարող է կերակրել 10 անգամ աւելի բնակչութիւն. և ահա ռուս հայրենասէրները կամենում են կատարել մի արդարացի գործ, որ է ռուսացնել Կովկասը և թեթեւացնել խիստ բնակեցրած (!) ռուսական նահանգները։ Տխմար հայրենասէրները չեն ցանկանում հաշիւ տալ իրանց, որ Կովկասը իւր քաղաքակրթութեամբ անկարող է հենց այժմեան բնակչութեան հաց մատակարարել սակաւահողութեան պատճառով, իսկ եկւորները միայն ծանրանում են խեղճ ու կրակ տեղացիների վրայ և շատ գիւղացիութեամբ ու զոհաբերութիւններով են հաստատւում օտար երկրում։ Կովկասեան ջերմը (մալարիա) և տաք օդին. — ահա պատուհասներ, որոնց դէմ թոյլ են ռուս հայրենասէրները։ Ապացոյց Փանձակի գաւառապետի զեկուցումը նահանգապետին, որից երեւում է թէ այդ գաւառի Սլաւեանկա գիւղի ամբողջ բնակչութիւնը՝ ծեր, կին, մանուկ այնքան են տարուել արբեցութեամբ, որ անհրաժեշտ է կառավարչական խիստ նախազգուշութիւն։ Այժմ գաղթականներին օգնող ընկերութիւնը իր վրայ է վերցնում նաեւ որոշ քաղաքական դեր. — հեռու են մեծ հայրենասէրներ Սուվորինից, Բուրենինից և այլն։ Պէտք է նկատենք որ առաջ էլ այդ ընկերութեան անդամների մէջ [illegible] նացիոնալիստներ սակաւ չէին. օրինակ՝ հայոց դպրոցներ [illegible] Եանովսկին, Վ. Վելիչկօ, բայց պահպանւում էր գոնէ կեղծ [illegible] ղաքալաւութեան չափը ու ձեռնկերութիւնը իբր լոկ բարեգործական էր. ռուսացման գաղափարը իրականւում էր ինքն իրան՝ «քօղածածուկ»։ Այժմ պատկերը փոխուած է։ Նախ ընկերութիւնը այս տարի մասնաւոր է հիմնում իշխանական Գոլիցինի, իսկ երկրորդ ընդունում է գործունէութեան նոր եղանակ։ Ահա ինչ է առաջարկում Թիֆլիսում այս տարուայ Յունուարի 18-ին կայացած ընկերութեան ընդհ. ժողովին ոմն Կոլչեւսկին։ Նա հիմնական [illegible] տինք է կարդում ընկերութեան [illegible] սա նուազ ուշադրութեան արժանացող „բացառիկ ռուս գործիչ“ Վելիչկօյի մասին և յետոյ առաջարկում է յաւերժացնել այդ անմոռանալի գործիչի անունը մի շարք գործերով և, ի միջի այլոց, «լայն քարոզելով Կովկասում «Ռուսական ժողովարանի» գաղափարները՝ զետեղելով յօդուածներ տեղական „Կավկազ“ Պաշտօնական թերթում»։ Բարեգործական (!!) ընկերութիւնը սկզբունքով ընդունում է այդ անմայլ առաջարկը։

Վելիչկօն գնաց (նա արձանագրւած բոլոր ազնիւ ռուսներից մեռաւ 1903 թ. Դեկտեմբերի 30-ին), իսկ Կովկասը այժմ իր իմաց գաղթականներին օժանդակող ընկերութեան մէջ ունի հարիւրաւոր Վելիչկօներ։ Ռուս նացիոնալիստները ձեռք ձեռքի տուած կառավարութեան հետ՝ կռիւ են յայտարարում բոլոր օտար ցեղերի դէմ։ Ասպարէզ է կոչւում նացիոնալիզմի հիդրան. թագաւորութիւն է հրաւիրւում նողկալի հալածանքն ու յիշոց։

Ի՞նչ անել։ — Մեր զէնքերը նոյն կը մնան. արհամարհանք ծովին [illegible] կիւմի չափ ու գիտակցական դիմադրութիւն։

«Ժողովուրդը հզօր է, որպէս ալեբախը», ասում է ռուս բանաստեղծ Սկիտալեց։ Երկնակամարը շառագունել է. Մենք նկատում ենք այդ «ալեբախի» ճառագայթները. «Այդ ամպերն են քշկաւում արշալոյսից առաջ»!

Թիֆլիս Ջրաբերեան

1

Լ. ՏՈԼՍՏՈՅ
ԵՒ ՍՕՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԷՄՈԿՐԱՏԻԱՆ

Օգոստոս 28-ին, ընթերցող Ռուսաստանը տօնեց 75 ամեայ յոբելեանը Լեվ Նիկոլաեվիչ Տոլստոյին։ Ռուսական անզուգ իրականութիւնը, որ մէկէ աւելի ռուս տաղանդաւոր գրագէտներու վաղաժամ գերեզմանը փորած է, հարուստ չէ այդպիսի քնարերգական բոպէներով։ Ահա թէ ինչու մենք այսպէս հանդիսաւոր կերպով կ՚արձանագրենք այս երեւելի, գրեթէ մեր մէջ չտեսնուած դէպքը, ինչպիսին է համբաւաւոր ռուս բանաստեղծին 75 ամեայ յոբելեանը։ Որքան ալ մեր ժամանակակից ընկերութեան զանազան խաւերուն ձգտումները և իղձերը իրարմէ տարբեր ըլլան, այնուամենայնիւ ամէնքն ալ պիտի համաձայնին որ տաղանդաւոր գեղագրագէտը ռուսական և համաշխարհային գրականութեան մէջ մեծ հարստութիւն մը ներմուծեց իր երկերով, որոնք ճշմարտապէս արուեստական են իրենց ձեւով և խորունկ՝ իրենց պարունակութեամբ։ Օժտուած արտասովոր թափանցողութեամբ, անբաղդատելի ճանչցող մը մարդկային հոգին և մեծ վարպետ տիպիկական և անհատական գծագրութեան մէջ, Լեվ Նիկոլաեվիչ Տոլստոյ իբր ճշմարիտ տաղանդ, կանգնելով զինք շրջապատող թանձրացեալ իրականութեան հողին վրայ, յաջողած է մարմնացնել իր երկերուն մէջ և այն ընդհանուր տիպիկական տարրերը մտքերու և զգացումներու, որոնք իրենց զանազան աստիճաններով ու ձեւերով, մարդկութեան երկար պատմական շրջաններու ընթացքին մէջ, յատուկ են կուլտուրական մարդկութեան։ Ընդհանուրը մասնաւորին և մասնաւորը ընդհանուրին մէջ գտնելու այս տաղանդաւոր ընդունակութիւնը ապահովեց ռուս մեծ արուեստագէտին նշանակելի տեղ մը համաշխարհային գրականութեան մէջ ու մշտական, վարակիչ շահեկանութիւն մը դէպի անոր երկերը։ Ընթերցողը իր ամէն տարբեր հոգեւոր զարգացման և կեանքի փորձառութեան ամէն աստիճաններուն վրայ Լ. Տոլստոյին արուեստական երկերուն մէջ նոր և ինքնատիպ բան մը պիտի գտնէ։ Կեօթէ դասական հնութեան բանաստեղծին համար ըսած է. «երբոր հիմա կը կարդամ Հոմերոսը, ան ինծի բոլորովին տարբեր կ՚երեւայ, ո՛չ այնպէս՝ ինչպէս տասը տարի առաջ երեւցած էր. և եթէ մեր կեանքը շարունակուէր 300 տարի, Հոմերոս մեր մէջ միշտ նոր լոյսով մը պիտի փայլէր»։ Կը կարծենք որ Ֆաուստը ծնողին այս խօսքերը կարելի է նաեւ գործածել «Պատերազմ ու Խաղաղութիւն» *) մեծագոյն դիւցազներգութեան համար։

Վերեւ բռնածները բաւական են հասկցնելու համար թէ ինչո՞ւ ռուսական սօցիալ դէմօկրատիան — ներկայացուցիչը մարդկութեան իսկական հոգեկան կուլտուրային ձգտող դասակարգին — լիովին կը մասնակցի յոբելեանի ընդհանուր հանդէսին։ Բայց սօցիալ դէմօկրատիան ըմբռնելով հանդերձ ամբողջ խոր. կուլտուրական նշանակութիւնը Լեվ Տոլստոյի՝ իբր արուեստագէտ, պիտի յիշէ և չպիտի մոռնայ որ Տոլստոյ իբր քարոզիչ, ամենաջերմ և կատարեալապէս գիտակցական հակառակորդն է սօցիալիստական շարժման։

Սօցիալ դէմօկրատիան կը ձգտի պրօլետարիատի դասակարգային գիտակցութեան զարգացման։ Սօցիալիզմի մեծ նպատակը կրնայ իրագործուիլ միայն, երբ արդի ընկերութեան արմատական հակասութիւններու գիտակցութիւնը աճի և զարգանայ պրօլետարիատի մէջ։ Առանձնաշնորհեալ շահագործող փոքրամասնութեան և ճնշուող ու շահագործուող մեծամասնութեան շահերու միջեւ գոյութիւն ունեցող անհաշտ գիտակցութիւնը այն գործօն պատմական ուժն է, որ վերջ պիտի դնէ իրերու արդի կացութեան։ Հետեւաբար և որքան պրօլետարիատի մէջ աւելի լայն, աւելի յստակ ըլլայ անտագոնիզմի այս անհաշտութեան համոզումը, այնքան աւելի շուտ պիտի հասնի անոր ոչնչացման վայրկեանը, կամ ուրիշ խօսքով. որքան աւելի բուռն մղուի պատերազմը, այնքան աւելի շուտ պիտի տիրէ խաղաղութիւնը։

Տոլստոյի վարդապետութիւնը այս մտքերու բոլորովին հակառակ

*) «Պատերազմ և Խաղաղութիւն» վէպը Լեւ Տոլստոյի գլուխ գործոցն է։ Տ. Թ.

ԼՈՒՂՈՐԴԸ

Տեղի՜ տուր, ծո՛վ անզուսպ... Շարժեցէ՛ք, թեւե՛րս, օ՛ն...
Կուրծքն ճեղքում է ջուրը եւ ծանրը մթնոլորտ,
Դիմում է դէպ առաջ, դէպի լայն հորիզոն...
Մանչում է ալիքը, բայց քաջ է այն լուղորդ։

Հեռուն են ափերը, կապոյտ լեռնաշղթան.
Իբր սկայ մի նարինջ տերեւների ետեւ,
Ամպերի ծալքերից, փայլի մէջ գեղութեան,
Վառելով երկինքը՝ բարձրանում է արեւ։

Ծուփ ծուփի. ալիքներն ալեաց վրայ հրեցան —
Եւ յանկարծ լռութիւն... Ուրուականք դիւական՝
Առած երեքժանին՝ քրքիջով երեւցան...
Պայթեց հողմն՝ ջրերի պարերով մոլեկան...

Բուռն ալեաց երեսով սուր թռաւ ալկիօն...
Իսկ լուղորդն նրանց մէջ ձայնում է — „Առա՛ջ, օ՛ն“...

Լեռենց

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

ԵՐԵՒԱՆ, 10 Մարտ 1904

Անցեալ շաբաթում Վաղարշապատում ձերբակալուեց պարսկահպատակ Ս. Հայկունին՝ շնորհիւ տեղում բոյն դրած մատնիչ յայտնի Նիկոլայի, որը բաւական մեծ դեր է խաղում իր հայատեաց դաւաճանութեամբ։ Ձերբակալութեան ոչ մի պատճառ չկայ, բայց խուզարկութեան ժամանակ պ. Հայկունու թղթերի մէջ իբր թէ գտնուած է մի կասկածելի թուղթ, որը՝ ըստ յայտարարութեան ձերբակալուածի՝ իրը չէ, այլ դրուած է ինչ որ կասկածաւոր ձեռքով։ Պարսկական հիւպատոսը եռանդուն կերպով բացատրութիւն պահանջեց տեղական կառավարութիւնից, և որպէս պարսկահպատակի, պահանջում է յանձնել իր կառավարութեանը՝ ուղարկելով Պարսկաստան։ Աւելորդ չեմ համարում ասել, որ տեղւոյն գաւառապետի գաղանաբարոյ վարմունքին այս երկրորդ անգամն է որ խեղճ ծերունին բանտարկուելով զոհ է գնում անխնայ ծեծուելով։

Հայ հոգեւորական դասը այժմս վայելում է ռուս կառավարութեան առելութիւնը։ Վերջին ժամանակներս Երեւանի բանտում փակուեցին մի քանի քահանաներ՝ թէ՛ Երեւանի շրջակայ գիւղերից և թէ՛ Ալեքսանդրապոլից։ Ամսոյս սկզբին խուզարկուեց Ալեքսանդրապոլի հոգեւոր կառավարութիւնը. չնայելով որ հակակառավարական ոչինչ չգտնուեց, բայց և այնպէս աքսոր ուղարկուեց յաջորդը՝ Սահակ վ. Ամատունին։ Բանտարկուած է և քարտուղար պ. Աղեքսանդր Սոնոեան։ Երեւանի բանտը ուղարկուեցին 4 քահանայ և աքսորուեցին դարձեալ երկուսը։ Աքսորուածներն են՝ Ալեքսանդրապոլի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ աւագ քահ. Մարտիրոս Տէր-Պօղոսեան և Մոլլա Գեօզչայ գիւղի ծխ. քահանան։ Բանտարկուածներն են՝ Արխվալի գիւղի գործակալ տէր Ղեւոնդ քահանան, Աղքիլիսու գործակալ տէր Խաչատուրը, Մեծ Քեափանակու տէր Գարեգինը և Ալեքսանդրապոլի կառավարութեան նախանդամ Մեսրոպ քահ. Գեօնջեան, որը մի զարգացած քահանայ է և աւարտել է Տփխիսի Ալեքսանդրեան ինստիտուտը և 25 տարի կրօնուսոյց է եղել տեղւոյն օրիորդաց պրոգիմնազիայում։

Ձերբակալուած են դարձեալ 4 աշխարհականներ Քեափանակ գիւղից՝ տանուտէրը, գրագիրը և երկու գիւղացի։ Բացի վերոյիշեալներից, մատնիչի ցուցմունքի համաձայն, յուցակագրուած են 25–30 հայեր՝ աքսոր գրկուելու համար։ Այդ ցածհոգի մատնիչն է Մեծ Քեափանակցի տէր Գրիգոր քահանան, մարդկային մի խորթ վիժուածք, որի վրայ 18 կեղծարարութիւններ է գտնուած հոգեւոր կառավարութեան մէջ, երեք՝ մարմնաւոր իշխանութեան մէջ և երկու էլ՝ արքունի կեղծուած կնիքներ։

Խաչատուր Նարիմեան

Թրքօ - Պարսկական սահմանի.

9 Մարտ. 1904.

Դրութիւնը Թրքօ-Պարսկական սահմանագլխի վրայ օրից օր սկսում է ծանրանալ և սպառնական դառնալ։ Հայկական պարը տակաւին ծածկուած ձիւնի հաստ շերտով, դեռ ցուրտը իր կատաղի տիրապետութեան մէջ, լեռնաբնակ քրդեր սկսել են արդէն շարժուել և դրանով արհամարհել բնութեան անյաղթելի համարուած խոչնդոտը։

Կապուտանի արեւմտեան ափերի ամբողջ բնակչութիւնը ահագողով է սպասում գարնան գալստեան, որն՝ ըստ երեւոյթին՝ իր հետ բերելու է սարսափների մի երկար շարան։

Ո՞վ պիտի պաշտպանէ անզէն և ոչխար ժողովրդին, պարսից բոպիկ սարբա՞զը։

Դէպքեր յաջորդաբար գալիս են հաստատելու ապագայ սարսափների հաւանականութիւնը։

Փետրուարի վերջերին Օսմանեան սահմանի քրդերը (չէյխ Մահմադ Սադըղի հպատակներ) քշում տանում են Սօմայում (Պարսկաստ.) բնակող շիկակների 1400 ոչխարներ։

Փետր. 26-ին Խօյ-Սալմաստի մէջտեղ գտնուած Քավ կիրճում չարագործները սպանում են ամերիկացի երիտասարդ միսիոնարին իր ասորի ծառայի հետ։ Քավ կիրճի մօտերքը գտնուած բոլոր գիւղերը լցուած են այժմ պարսից հարիւրաւոր ձիաւորներով, որոնք անխնայ և գազանաբար տանջում և չարչարում են խեղճ և անմեղ ժողովրդին։

Հոգով և սրտով էրուած-խաշուած քաջարի Մավանացի ասորիները, ամէն րոպէ առիթ են փնտրում ընդհարուելու, ուժեր չափելու Բէգզադա քիւրդերի հետ՝ իրանց սիրելիների եղբական մահուան վրէժը լուծելու համար։ Բանի-քանի ընդհարումներ արդէն տեղի են ունեցած՝ առանց մի նշանաւոր դէպքի, բայց քաջ լեռնցու վրէժխնդրական ոգին երբէք հանգիստ չի գտնիլ, մինչև չհովացնէ իր սիրտը, մինչև դէն չձգէ սեւացած կին-մայրերի գլխից սգի սրտախաշ քօղը...

Այս բոլորը կարծես հերիք չէր ժողովրդի արդէն անհանգիստ դրութիւնը դառնացնելու, գարնան սպասում է Շամզիրանի չէյխ Մահմադ Սադըղի արշաւանքը։ Տակաւին 20—22 տարի է անցել այն օրից, երբ չէյխի արշաւանքը աւերեց և քարուքանդ արեց ամբողջ Ուրմին. դեռ չեն մոռացել այն դժոխք օրերը և թարմ են նրանց ահաւոր տեսարաններ, և ահա՝ կրկին գալու են, իրենց հետ բերելով մահ և թալան... Օսմանեան կառավարութիւնը 1500 հատ մաուզեր հրացան է ուղարկել չէյխին իբր նուէր...

Տեղւոյս յայտնի զինւորական Մէջիտ-Սալթանային ՚է յանձնըւել բանակ կազմել և պատրաստ-

---

ուղղութեամբ է։ Մեկնման կէտ ունենալով ասքետիք-քրիստոնէական աշխարհահայեացքը, Լեւ Թոլստոյ կը մերժէ էապէս արդի յեղափոխական բրօլէտարիատի ձգտումը դէպի նիւթական-տնտեսական հաւասարութիւն։ Սկզբունքով առանց սեւէ նշանակութիւն տալու նիւթական կեանքի, այս վարդապետութիւնը բոլորովին կ'անգիտանայ գոյութիւն ունեցող տնտեսական անհաւասարութիւնը։ Ահա թէ ինչու Լեւ Թոլստոյի Սիրոյ եւ խաղաղութեան բարոյական քարոզը կուղղըւի արդի ընկերութեան բոլոր դասակարգերուն անխտրաբար եւ. եթէ այդ վարդապետութիւնը կը սովրեցունէ բուրժուային սիրել՚ գործաւորը, միւս կողմէն կը սովրեցունէ նաեւ գործաւորին հնազանդիլ բուրժուային եւ համբերութեամբ տանիլ չարիքը առանց ընդդիմութեան, որովհետեւ՝ ինչպէս Թոլստոյի աւետարանին մէջ կ'ըսուի, „եթէ քեզ ստիպեն մէկ գործ կատարել, կատարէ երկու. եւ երբ քեզ ստիպեն մէկ գործի երթալ, դնա երկուքի“։ Մարդը մարդէ շահագործըւելու իրողութիւնը բողոք չի թելադրեր, զայրոյթ չի պատճառեր, դէպի կռիւ չի մղեր, այլ ընդհակառակը, քրիստոնէական հայեցակէտով պէտք է հնազանդութեան զգացում առաջ բերէ։ Ակնյայտնի է որ հոս մէջ կը բերուի իբր բարձրագոյն բարոյական սկզբունք կամաւոր հնազանդութիւն դէպի շահագործողները։ Ահա թէ ինչո՛ւ Թոլստոյի բոլոր քարոզները կը միախառնուին դասակարգերու համերաշխութեան գաղափարին հետ եւ բուրժուազիայի արդի պաշտպան բոլոր բարոյական թէօրիաներու հետ կը ծառայեն կռուող բրօլէտարիատի դասակարգային ինքնագիտակցութիւնը չփոթելու։ Արեւմտեան-Եւրոպական բուրժուազիան ըմբռնած է այս վարդապետութեան էութիւնը եւ իմաստը, եւ ատոր համար է որ հոն Թոլստոյի վարդապետութիւնը մեծ յարգ գտած է եւ յաճախ իբր օրինակ կը մատնանշուի Սոցիալ դեմոկրատներուն։

Արդարեւ Թոլստոյ ջերմապէս եւ յաջողաբար կը քննադատէ շահագործող բարձր դասակարգերու դատարկ կեանքը եւ իր մեծ թափանցականութեան ու զննութիւններու ինքնատիպութեան շնորհիւ՝ ան դուրս կը բերէ արդի ընկերային կարգի այնպիսի կողմերը, որ պարզ մարդու պարզ աչքը չի կրնար նշմարել։ Բայց այս քննադատութիւնը բոլորովին անբերրի կը մնայ. վասնզի ամէն տեղ եւ միշտ նա կը ծառայէ միստիկ-ասքէտ ասքէտիկական նպատակներ փնտրելու։ Հասարակական պայմաններու քննադատութիւնը միայն այն պարագային արդիւնաւէտ եւ յեղափոխական կրնայ ըլլալ երբ. ընդգծելով իրենց ժամանակը ապրած՝ այլ եւս անյարմար ընկերային ձեւերը, այդ քննադատութիւնը կը մատնանշէ այն առողջ տարրերը, որոնցմէ պէտք է կազմուի եւ զարգանայ ապագան եւ որոնց պէտք է յենուի հասարակական գործիչը, որ իրեն նպատակ ըրած է այս ուղղութեամբ գործել։

— Իսկ Թոլստոյի քննադատութիւնը ասքէտիքական սկզբունքէ կը մեկնի, ան կը դրժէ բոլոր արդի կուլտուրան անխտրաբար։ Ամէն ինչ հերքելով Թոլստոյ՝ իրապէս ամէն ինչ անշարժ կը թողու, այլ միայն կը յանձնարարէ բացարձակ անտարբերութիւն դէպի երկրային կեանքը, վասնզի ամէն ինչ հոն «ունայնութիւն ունայնութեանց» է։ Իբր փաստաւոր հաստատում այս քննադատութեան անբերրիութեան կը ծառայէ „Յարութիւն» վէպը։ Հոս արուեստագէտը իր հերոսին կը ծանօթացնէ ռուսական իրականութեան ամբողջ դժոխքը։ Եւ ի՞նչ։ Այն ամէն բանէ վերջը, զոր տեսած եւ ապրած է Նեխլուտով *), անոր յայտնի կ'ըլլայ... Աւետարանի իսկական իմաստը, ուր եւ անմիջապէս խորապէս կ'ընկղմի, այլ՝ բնաւ անհրաժեշտ չի նկատեր իր հողերը գիւղացիներուն բաժանելու, վասնզի երկրային կեանքը բացարձակապէս բան մը չարժեր։ Եւ Թոլստոյի բարձր quasi-յեղափոխական քննադատութիւնը անխուսափելիօրէն կը յանգի հոն, որ պէտք է հրաժարիլ կուլտուրական պէտքերէն, չի թողուլ նիւթական բարձրութեան, զիրար սիրել եւ մեր ձախ կողմը դարձունել անոր, որ մեր աջ կողմին կը զարնէ։ — Եւ այն ատեն ապահովաբար մեզ պիտի գայ աստուածային թագաւորութիւնը։

„Ново Време“

(Շարունակելի)

*) Նեխլուտով «Յարութիւն» վէպին գլխաւոր հերոսն է։ Ն. Խ.

ւել դիմադրելու չէյին։ Մօտիկ օրերս այստեղ լցւելու է բազմաթիւ զօրքերով, որոնք իբրեւ պիտի հանեն իրանց ազրմելի — եթէ ոչ ծիծաղելի — մերկութիւնը և անվերջ քաղցածութիւնը։

Վանից լսել ենք մի շատ վրդովեցուցիչ և ողբերգական դէպքի մասին, որն առայժմ վերապահութեամբ միայն հաղորդում ենք։ Օսմանեան մեծազօր կայսեր զօրքերը տարիներով առանց ռոճիկի, իսկ վերջերս առանց հացի և հագուստի մնալով՝ արդար զայրոյթով կատաղած, բոլորովին մի անարդար և գազանավայել մի գործ են կատարում. փոխանակ իրանց դժբաղդացնողի դէմ ուղղելու իրանց բողոքն ու ցասումը, օրցերեկով յարձակւում են քաղաքի շուկայի վրայ և սւիններով կոտորում մօտ 80 հայերի։ Մենք արդէն սեպհական միջոցներ ենք ձեռք առել ստուգելու այս լուրը, որը շուտով կը հաղորդեմ մանրամասնութիւններով։ Աւօ

ԱՍՏՐԱԽԱՆ 9 մարտի, 1904 թ.

Ռուս կառավարութիւնը շարունակում է արհեստական կերպով գրգռել ժողովրդի կեղծ-ազգասիրական ձգտումները. իսկ եապօնացիների հասցէին ցեխ շըպրտելը ընդունել է այնպիսի չափ, որ ժողովուրդն արդէն զզւում է և երեսը դարձնում։ Ամէն մի դէպքից, հանգամանքից օգտւելով, կառավարութեան քըսու սորուկները աշխատում են իրանց մեծ ատագակապետին՝ ցարին՝ երկինք բարձրացնել։ Մի կողմից ազգայնականութեան լայն խաւերի մէջ թշնամութիւն է սերմանում, իսկ միւս կողմից տիրոջից աղերսում, որ թագաւոր կայսրին շնորհէր առողջ կեանք, երկար օրեր։ Մի տեղ եթէ երեկոյթ է կազմւում կամ համերգ է տրւում, այնտեղ անշուշտ առնուազն երկու անգամ «Տէր պահեա՛ զկայսն մեր» օրհներգը պիտի երգւի, և ո՞րպիսի ծիծաղելի կերպով է կատարւում այդ։ Երեսով դառնում են Նիկոլայ կայսրի պատկերին և գըլուխները կախ գցում ու խնդրում, որ Աստուած պահի միմիայն կայսրին… իսկ Ռուսաստա՞նը. մի՛ հարցնէք, դրանց հոգսը Ռուսաստանը չէ։

Հասարակութիւնը խուսափում է, իհարկէ, այս ստորացուցիչ երկրպագումներից. շատ անգամ գրեթէ բացակայում է և ներկայ են լինում միայն պաշտօնական մարդիկ։ Բայց մի՞թէ այդ տարրական երևոյթները կարողանում է ընբռնել ցարի կառավարութիւնը։ Դա բնական երևոյթ է. գլուխը կորցրած մարդը ոչինչ չի տեսնում. խեղդւողը ձեռքը պարզում է նոյնիսկ տաշեղին։

Ծիծաղելի չի՞ լինիլ, եթէ ասեմ, որ նոյնպիսի նպատակով, ամսիս 7-ին, կիրակի օրը, հայ եկեղեցիներում կարգադրութիւն է լինում կարդալ կայսերական այն հրովարտակը, որը դուրս է եկած պատերազմի առաջին օրը, այսինքն սրանից գրեթէ ամիս ու կէս առաջ։ Ահա այդ մանիֆեստն է, որ կարդացվեց մեր եկեղեցիներում։ Պէտք էր տեսնել հասարակութեան հոգեկան դրութիւնը. ամէնքը դժգոհ էին, բոլորի երեսից խիստ հեգնանք ու ծիծաղ էր սահում. Մի միամիտ վաճառական ասում էր. «Հիմա այդ ո՞վ չգիտէ, որ կարդացվում է. լաւ կանէին, եթէ այդ հրովարտակի տեղ ճիշտ տեղեկութիւններ հաղորդեին պատերազմի դաշտից»։ Մի ուրիշը ասում էր. «Այնտեղ եապօնիան ջարդում է, իսկ այստեղ դրանք դեռ իրանց գլուխն են գովում». «Թող կատուն մէջքը տափով չի տալիս», կցում էր երրորդը։

Այդպիսով, ինչպէս տեսնում է, կառավարութեանը ոչ թէ չի աջողւում թող փչել հասարակութեան աչքին, այլ մինչև անգամ նա իր ձեռքով աւելի ու աւելի կորցնում է իր խախտուած դիրքը։ Իսկ դրան կից սօցիալիստական գաղափարները հասարակութեան մէջ հսկայական քայլերով առաջ են գնում։ Վերջերս սօցիալ-դեմոկրատների կողմից թռուցիկներ են բաց թողւած։ Այս օրերս դուրս է եկել No 4 թռուցիկը։ Բոլոր թռուցիկներով ժողովրդին բացատրում են թէ՝ պատերազմը մեզ հարկաւոր չէ, թէ կայսերական կառավարութեան սխալ ընթացքի և միապետական կարգերի շնորհիւ է, որ ներկայումս հասարակ ժողովուրդը բոլորովին անարդար կերպով տուժում է տնտեսապէս և բարոյապէս։ Այդ դրութիւնից դուրս գալու համար, ասում են թռուցիկները, Ռուսաստանի բոլոր ազգութիւնների պրոլետարիատները պէտք է միանան և տապալեն միապետութիւնը։ Այդ թռուցիկները, ինչ ասել կուզի, կառավարութեան գլուխը շշմեցրել են։ Հսկողութիւնները խըստացրած են, բայց… բնական-պատմական օրէնքի անիւը իր պտոյտներն անում է ու անում և հին ու փտած կարգերը ջախջախում։ Ժանիf

---

ԱՔՍՈՐԵԱԼՆԵՐՈՒ ՀՈՍԱՆՔԸ

ՍԵՒԱՍՏԱՓՈԼ, 21 Մարտ 1904

Այն օրէն, երբ Ռուս բռնապետական կառավարութիւնը իր ստոր քաղաքականութեամբ ընթացք տուաւ հայակեր տենչանքին՝ յունիսեան աւազակային հրամաններովը, Կովկասի հայը՝ օրինակելի քաջարտութեամբ տոգորուած՝ ասպարէզ դուրս եկաւ իր դարաւոր իրաւունքները պաշտպանելու վճռականութեամբ։ Սակայն, շատ չանցած, նոյն խայտառակ կառավարութիւնը՝ իր նմաններուն յատուկ բարբարոսութեամբ՝ այդ բուռ մը ազգի վըրդտահար զգացումները վիրաւորելու վարչութելի ոճիրով չբաւականացած, գիմեց գործնական այլ մեթոտի, մեթոտ մը, որ ցայժմ յատուկ եղած ըլլալ կը կարծուէր մաշմնդական աշխարհավարին։ Մինչդեռ հասարակաց ուշադրութիւնը լարուած կը հետևի Մայրագոյն Արևելքի մէջ տեղի ունեցող անցքերուն, ասդին, զգոյշ և անշշուկ, խումբ խումբ հայեր՝ բազկացած ամէն դասակարգի և աստիճանի անձնաւորութիւններէ՝ վշտաբեկ կառաջնորդուին աքսոր։

Թէ ո՛ւր և ինչ ընելու կը տանին այդ անմեղ զոհերը, յայտնի չէ մեզ…

Միայն սա պարզ է, որ արևելքի տէրը ըլլալու հաւակնութիւնը տածող ռուս բռնապետական անարգ կառավարութիւնը իր օրհասին մէջ է…

Սուրեն

«ԱԿՌԱԻՆ ԽՆԱՄԻՆ ԷԼ ՔՉԵՂԱԿԸ Կ՛ԻՆԻ

(շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ)

Ընդհանրապէս պէտք է նըկատել որ Յունվարի 14-ին իշխ. Գոլիցինի մօտ եղած խումբը կազմըւած էր այն հռչակաւոր աւազակներից, աւազակների հարազատ եղբայրներից և որդիներից, որոնք դեռ երէկ յարձակւում էին պետութեան վրայ, կեղտոտացնում ու գզում մէկ մէկու։ Մինչդեռ այսօր պետութիւնը այդ բոլորը մոռացութեան տւած՝ ընդունում է իր գիրկը իր ատած թշնամիներին, ցանկութիւն է յայտնում որ այդ կեղծ պատգամաւորները օրինակ դառնան միւս ազգութիւններին և տարածեն սա «ճշմարտութիւնը» թէ՝ ռուսաց միապետական կառավարութեան միակ նպատակըն է հասարակութեան կուլտուրան բարձրացնել։ Իհարկէ պետութիւնը այս բոլորը անում է միայն այն նպատակով, որ թուրք և հայ ազգին միմեանց դէմ զինէ և երկուսին էլ ոչնչացնէ՝ իբրեւ վնասակար տարրեր միապետական ռէժիմի ոչնչացման համար։

Այս տեսակ ստոր քաղաքականութիւն նա գործադրել է Կիշինեւում հրէաների դէմ և աշխատում է գործադրել այլ վայրերում. մինչդեռ ամէն տեղ ժողովուրդը ձգտում է դէպի ազատութիւն և ճշմարիտ կուլտուրան։

Պետութեան լիրբ քաղաքականութիւնը ամենքի համար պարզ է և ոչ մի կասկած չկայ, որ Յունվարի 14-ի պատգամաւորական խմբի կազմակերպութեան նախաձեռնութիւնը ո՛չ թէ ժողովրդին, այլ պետութեանն է պատկանում։

Եթէ արդարև թուրք ինտելիգենտ դասակարգը համակրում է գարշելի Գոլիցինին և եթէ պատգամաւորական ընտրութեան միտքը նա է յղացել, էլ ինչո՞ւ պէտք է ընտրէր կեղտոտ աւազակապետներին, քանի որ ունի յայտնի փայլուն ու խելացի առաջնորդներ. և ինչո՞ւ պէտք է ընտրէ միմիայն Գանձակի նահանգում, որտեղ միայն կարելի է գտնել «բէկ», «աղա», «խանն» տիտղոսների տակ աւազակապետներ և նշուխներ։ Միթէ՞ ազատամիտ թուրքերը չգիտեն ռուս միապետական կառավարութեան վայրագութիւնը, միթէ՞ նրանք ուրիշներից քիչ են տանջւում մըտրակների և ճնշումի տակ և վերջապէս յուդայ Վեզիրովները, Ռուստամբէկովները եւ միւսները, որոնց դէմ անդադար կըռւել է և կռւում է թուրք ժողովուրդը, կարո՞ղ են այդ ժողովրդին ցաւակից լինել։ — Իհարկէ ոչ…

Մի պառաւ «այանւ»*) ասգամ, որի մօտ կարդում էինք Յունվարի 14-ի պատգամաւորութեան մասին, հասկացաւ թէ բանն ինչումն է և քիթն ու պըռօշը ծամռելով՝ երկու ձեռքը բաց արեց, Հիւսիսի բռնակալի գըլխին խփելու ձեւն արաւ ու ասաց. «Ը… ը… ը… հողս քեզ նման թըրգաւորին կլխին… իբրան նման էլ մին հոտած, փթած, կիլօխը ճըրթը-փշոր արած բայղուշ ա ճարալ փեշքիշը պէնդ փռնալ թա հէնց սա եայ որ սաեա Կվկազու նմեսնիկը*)… դէ էլ հինչ խօսկ կայ որ ըստի**) ըլէթայ***) մծաւորներին սրտը հեռիշը Ղրաբաղու հարիւր թլակայ*) պանիր կիւղացած ու փախած զուլդուրներից**) լաւ չինիլ։

Աղորմածը հօքի իմ տատկասր թա ակռաւին խնամին էլ քչեղակը կ՛ինի»։

Եւ Ղարաբաղի այանը իրաւունք ունէր այդ ասելու։

Բագու Նախիին Դրօշակեան

*) Պառաւ կին (Ղարաբաղի)

*) Տեղապահ (կառավարչապետը)։

) Այսպէս. *) աներես

*) Թակարդից (որի մէջ դնում են պանիր աղւէսներ որսալու համար)։

**) Աւազակներ.

Ստացանք Ատրպետի „Երկերի ժողովածու»ի Ա. հատորը՝ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ, որ 272 էջի մէջ կը ներկայացնէ Թրքահայերու կեանքէն տասը պատկերներ։ Գինն է 1 րուբլի։

«Ժողովածու»ի միւս հատորներն են՝ ՎԻՐԱՒՈՐԱԾ ԳԱՂՏՆԻՔ, ԱԼՄԱՍՏ (2 հատոր՝ իւրաքանչիւրը 1 րուբլի,) ՋԱԽԱՀԻՐ եւ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

6 հատորի բաժանորդագրութիւնն է 4 րուբլի։

Բաժանորդագրութիւնը կը շարունակուի մինչեւ Օգոստոս

Դիմել հեղինակին՝

Atrpet — Tauris (Perse)

ՄԵՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

Բաղոէ՝ Աստրախան. — Նոյն նիւթի մասին ուղարկուած է. կրկնելը աւելորդ է։

Տեղացի՝ Սալմաստ. — Գրեցէք կարեւոր նիւթերու վրայ։ Ձենք ուզեր զուր տեղը թերթիս սիւնակները մըրոտել կեղտոտութիւններովը անո՛նց, որոնք, դժբախտաբար, «հայրենասիրութեամբ» կը դաւաճանեն իրենց կոչումը՝ ազգին ցաւերը մեղմացնելու փոխան հով ը տանելով։

Մ.-Յ.՝ Բաքու. — Նոյնը Ձեզի, մանաւանդ որ երբ խնդրին մէջ փաստ ալ կայ։ Տարբեր բան ապասելը այդ պարագիտներէն յիմարութիւն կըլլար։ Յովհաննէս քահանայի նման պատժի արժանի սրիկեր շատ կան մեր մէջ։

Բոհեմնեն՝ Մարաղա. — Գ. Սլահի կողմէն հերքում գրուած է արդէն. չարժեր անգամ մը ալ զբաղիլ այդ պղտիկ անձնաւորութիւններով. թող կրկռան՝ որքան կուզեն։

Отговорникъ: Степанъ Г. Степанянъ

Търг. печат. и лит. Меркуръ—Русе.